

האם מותר לפסוק שלא כדן?

1. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לד עמוד ב

משנה. רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד, אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום. רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים. רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת.

גמרא. תניא, רבי ישמעאל אומר: פרי עץ הדר - אחד, כפת תמרים - אחד, ענף עץ עבת - שלשה, ערבי נחל - שתיים, ואפילו שנים קטומים. ואחד שאינו קטום. רבי טרפון אומר: שלשה, ואפילו שלשתן קטומים. רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. אמר לו רבי אליעזר: יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת? אמרת: וכי נאמר פרי עץ הדר וכפת תמרים? והלא לא נאמר אלא כפת. ומנין שמעכבין זה את זה - תלמוד לומר ולקחתם - שתהא לקיחה תמה. ורבי ישמעאל, מה נפשך: אי שלימין בעי - ליבעי נמי כולהו, אי לא בעי שלימין - אפילו חד נמי לא! - אמר ביראה אמר רבי אמי: חזר בו רבי ישמעאל. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר להו שמואל להנהו דמזבני אסא: אשוו וזבינו, ואי לא - דרישנא לכו כרבי טרפון. - מאי טעמא? אילימא משום דמיקל - ולידרוש להו כרבי עקיבא דמיקל טפי! - תלתא קטומי - שכיחי, חד ולא קטום - לא שכיח.

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ל עמוד א

אמר רב: קדירות בפסח ישברו. ואמאי? לשהינהו אחר הפסח, וליעבד בהו שלא במינו! - גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו. ושמואל אמר: לא ישברו, אבל משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדי: אשוו זביני אכנדיכי, ואי לא - דרישנא לכו כרבי שמעון. - ולידרוש להו, דהא שמואל כרבי שמעון סבירא ליה! - אתריה דרב הוה.

3. תוספות מסכת סוכה דף לד עמוד ב

ולדרוש להו כר"ע דמיקל טפי - תימה הא לא סבירא ליה כר"ע אלא כרבי טרפון וי"ל דכל זה מן הדיוק שבא להוכיח דשמואל לטעמי' דכרבי טרפון סבירא ליה דאי מפחיד להו במידי דלא סבר כדי שימכרו בזול היה לו להפחידם מר"ע דמיקל טפי ודחי אדרב' מפחדי טפי מרבי טרפון דתלתא קטומין שכיחי מחד דלא קטים ומעולם לא תשמע דסבר כרבי טרפון ומיהו קשה מפרק כל שעה (פסחים דף ל) מקדירות בפסח דאמר שמואל משהי להו עד אחר הפסח ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו ואמרינן ואזדא שמואל לטעמיה דאמר להו שמואל להנהו דמזבנו כנדי אשוו זבינייכו ואי לא דרישנא לכו כרבי שמעון כלומר דשרי חמץ לאחר הפסח כי ליתיה בעיניה ומשמע בהדיא דלא מפחד במידי דלא סבר ליה וי"ל דהתם למה לו להפחידם במידי דלא סבר ליה דבשלמא הכא מצי למימר דהיה מפחידם כדי שימכרו בזול ותהא המצוה מצויה ולא ימנעו בשביל יוקר ואי"ת ואי סבר לה כר' טרפון לידרוש להו כוותיה דכי האי גוונא פריך בפרק כל שעה (שם) ומשני אתרי' דרב הוה וי"ל דהכא הניח משום הידור מצוה וברישי בבא בתרא (דף ה. ושם) גבי רוניא דאקפיה רבינא מארבע רוחותיה ואתא לקמיה דרבא ואמר זיל פייסיה במאי דאפייסי ואי לא דיינינא לך כרב הונא אליבא דרבי יוסי דאמר הכל לפי מה שגדר מה שלא דן לו לפי שנתפייס רבינא ומחל לו בפחות.

4. חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף לד עמוד ב

מאי טעמא אילימא משום דמיקל לידרוש להו כרבי עקיבא דמקל טפי. תמיהא מילתא טובא כיון דשמואל כרבי טרפון סבירא ליה היכי מצי דריש כרבי עקיבא דלית הלכתא כוותיה לדידיה, ובתוספות פירשו... ולא נהירא כלל חדא דהיכי אפשר דלהוי שמואל גונב דעתם להפחיד בשקר, ועוד דנפיק מיניה חורבא למאן דשמע או לאוונכרי גופייהו דעבדי הושענא דידהו בקטומין כסבורין דבקושטא קאמר לה שמואל, ועוד דכל היכא דאמר לה שמואל להאי לישנא בדוקא קאמר לה ובקושטא, דאמרינן בפרק כל שעה (פסחים ל' א') אמר רב קדרות בפסח ישברו ושמואל אמר אל ישברו דסבר לה כרבי שמעון כו' ואמרינן ואזדא שמואל לטעמיה דאמר להו שמואל להנהו דמזבני כנדי אשוו זבינו ואי לא דרישנא לכו כרבי שמעון, והתם ודאי בקושטא קאמר להו, דפרכינן עלה ולדרוש להו ופרכינן אתריה דרב הוה, ומדפרכינן ולדרוש להו ודאי מוכחא מילתא דקים לן דכי האי לישנא דוקא הוא ואזדא לטעמיה.

ובעיקר קושייתנו תירץ רבינו הגדול ז"ל דאע"ג דפסק שמואל הלכה כרבי טרפון בקטומין שהקטום הדר ואינו מעכב, קים לן דבמניינא הלכתא כרבי עקיבא דסגי ליה בהדס אחד, דהא רבי טרפון לא משמע דפליג במנינא וכי פליג נמי כבר חזר בו רבי ישמעאל והודה לרבי עקיבא ומכשר בחד הוה ליה רבי טרפון יחידאה, ומשום הכי אקשינן בהדיא ולדרוש להו כרבי עקיבא דקים להו דהלכתא כרבי עקיבא, ואפילו תימא דלא בעי למדרש כקולי תרוייהו לאכשורי בחד וקטים מ"מ לידרוש כרבי עקיבא לחודיה דמכשר בחד ולא קטים דהוי קולא טפי, ומהדרינן דחד ולא קטים לא שכיח כרבי עקיבא, והשתא קשיא לי אמאי לא פרכינן הכא כדפרכינן בפרק כל שעה ונימא ולידרוש להו כיון דאמרת בקושטא קאמר להו, וי"ל דבשלמא התם שפיר מצי דריש כרבי שמעון אי סבירא ליה כותיה וליכא במילתא שום זלזול מצוה ונדנדו עבירה, אבל הכא אף על גב דהלכתא כרבי טרפון דמכשר בקטומין מ"מ הדור מצוה הוא בשאינן קטומין ואינו ראוי לדרוש להם כרבי טרפון דאם כן לא קפדי אהדור מצוה, וכל זמן שלא יעלו המוכרין בדמיהן הרבה עד שיבואו לימנע מליקח לפי שאין ידם משגת טוב הוא שלא לדרוש היתר זה אף על פי שמעלין בדמיהן קצת שהרי אמרו (ב"ק ט' ב') במצוה עד שליש במצוה, מיהו אי הוה דריש כרבי עקיבא לגמרי בחד ולא קטים הא איכא הדור מצוה ושפיר מצי למדרש כותיה ולהכי אמרינן דחד ולא קטים לא שכיח הא לאו הכי אפשר דאמר הכי ודריש הכי, ואפשר נמי כרבי עקיבא לא חזי למדרש דהא רבי ישמעאל שחזר לגבי רבי עקיבא בעי ב' קטומין להדור ולא קאמרינן אלא דאי הוי חד [ולא] קטים שכיח הוה אמר להו לאוונכרי דדריש להו כרבי עקיבא, וזה נכון. מעתה אנן נקטינן אליבא דהלכתא כקולא דתרוייהו ומכשרינן מדינא אפילו בחד ולא קטום אלא דלהדור מצוה בעינן שלשה ואפילו השנים קטומין אי לא אפשר בשלשה שלמים, ובאתרא דלא שכיח מוקמינן אדינא ומכשרינן בחד וקטום וכן הלכה למעשה. מפי רבי נר"ו.

5. כפות תמרים מסכת סוכה דף לד עמוד ב

תוספות ד"ה ולדרוש להו כר"ע תימא כו'. איכא למידק דמאי פרכי התוס' והלא משום עת לעשות לה' יכול גדול הדוד להקל בשל תורה אף על פי שאינו כהלכה כדתנן ספ"ק דכריתות האשה שיש עליה חמש לידות ודאות מביאה קרבן א' ואוכלת בזבחים והשאר עליה חובה מעשה שעמדו כו' נכנס לב"ד ולימד כו' ופירש"י ור"ע ז"ל נכנס לב"ד ולימד אף על פי שהיקל על ד"ת עת לעשות לה' הוא כו' יע"ש

- י"ל דאינו יכול להקל משום עת לעשות לה' אלא גדול הדור שאין למעלה הימנו כגון רשב"ג שהיה נשיא אבל מי שאינו נשיא אינו יכול להקל
- א"נ י"ל דשאני התם דהקולא היא בשב ואל תעשה שפטר מלהביא שאר קניני ויש רשות ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה כדאיתא בפרק האשה רבה אבל הכא גבי הדס אם ידרוש כר"ע דלא בעי אלא הדס א' ולא ס"ל כותיה נמצא דדורש דבקום עשה יטלו הלולב בהדס א' שלא כהלכה

- אך קשה דאימא דמאי דפריך בגמ' ולדרוש להו כר"ע היינו משום הדחק דבשעת הדחק יכול הב"ד להורות להקל על פי סברת היחיד וכ"כ הרשב"א בתשובה סימן רל"ג דבמחלוקת יחיד ורבים אינם סומכים על היחיד אא"כ בשעת הדחק וכמ"ש פ"ק דנדה (דף ט) במחלוקת ר"א ורבנן דא"ר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק
- ונראה דלא אמרו כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק אלא כשהב"ד שבא לידו מעשה אין דעתו מכרעת לאחד מן הצדדין ורואה מחלוקת מב"ד שקדמו יכול הב"ד האחרון לסמוך על היחיד בשעת הדחק אבל אם הב"ד אחרון דעתו מכרעת כסברת הרבים ולא ס"ל כלל כסברת היחיד לא יוכל לסמוך ע"ד היחיד כיון דלא ס"ל כוותיה והכא נמי פרכי התוס' דמאי פריך לדרוש כר"ע הא לא ס"ל כר"ע אלא כר"ט וכיון דלא ס"ל כר"ע אפילו בשעת הדחק אינו יכול לסמוך עליו ועיין מ"ש לעיל גבי לולב יבש דיוצאים בו בשעת הדחק וכו'.

6. חתם סופר מסכת סוכה דף לד עמוד ב

ולדרוש להו כר"ע. עמ"ש תוס' שהי' מפסידם כדי שיהי' המצוה מצוי' אף על גב דמדיבורו יצא תקלה שיסברו שהדין כן מ"מ מותר עיי' בלשון רש"י במשנה דכריתו' דמייתי תשובה צ"ל שבמג"א סי' רמ"ב ויותר ראי' מפ"י משנה לרמב"ם ות"י"ט (ספ"ק) [ספ"ד] דגטין גבי בכורים ע"ש היטב ותלמוד ממנו לכיוצא בזה:

7. משנה מסכת גיטין פרק ד משנה ט

[*] המוכר את עצמו ואת בניו לגוי אין פודין אותו אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהן המוכר את שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו ישראל הלוקח מביא ממנו בכורים מפני תקו

8. רמב"ם על משנה מסכת גיטין פרק ד משנה ט

[ט] והוא שמכר עצמו שלש פעמים, בפעם השלישית אין פודין אותו אלא אם כן חוששין שיהרגוהו. וכבר ביארנו בכמה מקומות בסדר זרעים שכלל הוא אצלנו אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות, ולפיכך הקונה מן הגוי יביא מן התורה. וכאשר ראו חכמים שהיו מעלין את דמיה כדי לקנותה מן הגוים התקינו שהקונה מן הגוי לא יביא בכורים כדי שיראו שכבר פחתה קדושתה ולא ישתדלו לקנותה מהם, וכאשר ראו שהדוחק מביאם לידי כך, ודבר זה גורם שתשאר בידי הגוים ותשתקע בידם, התקינו שהקונה ממנו יביא כדי שידע שאין קנין גוי בארץ ישראל קנין גמור, וישתדל לפדות אותה השדה מיידו שהרי יש בה קדושה וחובת מתנות.

9. משנה מסכת כריתות פרק א משנה ז

[*] האשה שיש עליה ספק חמשה זיבות וספק חמשה לידות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה חמש לידות ודאות חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים והשאר עליה חובה מעשה שעמדו קינים בירושלים בדיני זהב אמר רבן שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלן הלילה עד שיהו בדינין נכנס לבית דין ולימד האשה שיש עליה חמש לידות ודאות חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה ועמדו קינים בו ביום ברבעתים:

10. רש"י מסכת כריתות דף ח עמוד א

נכנס לב"ד ללמוד כו' - אף על פי שהיקל על דברי תורה עת לעשות לה' הוא שאלמלי לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו אחד ויאכלו בקדשים בטומאת הגוף.

11. תוספות מסכת כריתות דף ח עמוד א

נכנס לב"ד ולימד - נראה שלא היקל על ד"ת אלא לטבילות מדמי לה לגמרי דאי מחוייב ה' טבילות כיון דטבל ליה חדא אין צריך לטבול עוד.

12. באר שבע מסכת כריתות דף ח עמוד א

נכנס לבית דין ולמד האשה כו'. פירש רש"י (ד"ה נכנס לב"ד) אף על פי שהיקל על דברי תורה עת לעשות לה' הוא, שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו אחד ויאכלו קדשים בטומאת הגוף כו'. מתוך פירושו נתיישבו כל הקושיות שהקשו התוספות בפרק גט פשוט (ב"ב קסו, א ד"ה ה"ג) על משנתנו...ועם מה שפירש רש"י לא קשה מידי מכל אלו קושיות הנזכרים שהקשו התוספות, מפני שאף רשב"ג סובר כת"ק דמדינא השאר עליה חובה...

13. תפארת ישראל - כיין מסכת כריתות פרק א משנה ז (כן הוא ברש"י וברע"ב)

(סח) נכנס לב"ד ולימד וכו' ואין השאר עליה חובה. אף על גב שמן התורה חייבות להביא השאר [כש"ס ד"ט ב'], אפ"ה הקיל משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שע"י שלא היו נצרכות לכל כך קינין הרבה, הוזלו הקינין, וניצולו מאיסור כרת (ד):

14. תפארת ישראל - בועז מסכת כריתות פרק א אות א

(ד) ואילה"ק דאע"ג שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בשב ואל תעשה [כיבמות ד"צ ע"א], עכ"פ הכא שלא לצורך עקר ד"ת לגמרי, דטפי הו"ל למדרש להו דמדאניסי מחמת היוקר אינן עוברין בבל תאחר, דאונס רחמנא פטריה [כנדרים דכ"ז א'], וביאו שאר הקינין לכשיזולו, ול"ל לפטרן לגמרי. נ"ל דמשום דאז לא היו שומעות העשירות מלהמתין, ולא יזלו הקינין עדיין. להכי בכל כה"ג אומרים לאדם חטא בקל להתבטל ממצות עשה, כדי שיזכה חבירך בחמור, שינצלו מכרת, היכא דלא פשע חבירו...

15. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ה עמוד א

רוניא, אקפיה רבינא מארבע רוחותיו. א"ל: הב לי כמה דגדרי, לא יהיב ליה. הב לי לפי קנים בזול, לא יהיב ליה. הב לי אגר נטירותא, לא יהיב ליה. יומא חד הוה קא גדר דיקלי, אמר ליה לאריסיה: זיל שקול מניה קיבורא דאהני. אזל לאתויי, רמא ביה קלא, א"ל: גלית דעתך דמינח ניחא לך, לא יהא אלא עיזא בעלמא, מי לא בעי נטירותא? א"ל: עיזא בעלמא לאו לאכלויי בעיא. א"ל: ולא גברא בעית דמיכלי לה? אתא לקמיה דרבא, א"ל: זיל פייסיה במאי דאיפייס, ואי לא, דאיננא לך דינא כר"ה אליבא דרבי יוסי. רוניא זבן ארעא אמיצרא דרבינא, סבר רבינא לסלוקי משום דינא דבר מצרא; א"ל רב ספרא בריה דרב ייבא לרבינא, אמרי אינשי: ארבעה לצלא, ארבעה לצלא.

16. תוספות מסכת בבא בתרא דף ה עמוד א

ואי לא דאיננא לך כרב הונא אליבא דר' יוסי - קצת היה נראה שלא להפחידו היה אומר כן מדלא קאמר ואי לא מגבינא לאפדנא מינך או מחינא לך בסילוואה דלא מבע דמא ואף על גב דבלולב הגזול (סוכה דף לד: ושם ד"ה ולדרוש) אמר שמואל להנהו דמזבני אסא אשוו

זבינייכו ואי לא דרשינן לכו כר' טרפון ובעי למימר התם דלהפחידם היה אומר כן הכא נראה דהכי ס"ל כדפירש רש"י ועוד מדקאמר ליה זיל פייסיה במאי דאיפייס משמע דמן הדין היה לו יותר אם לא בשביל שכבר נתפייס.

17. שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן יז סעיף יב

כשאחד מבעלי דינים מגזם לחבירו בפני הדיין ואומר לו: כך וכך תתחייב לי בדין, אם אין הדין כך צריך הדיין לומר לו: שקר אתה דובר. הגה: בעל דין שתבע חבירו בעד דבר מועט, והדיין רואה שיתחייב לו על פי הדין יותר ממה שתבע, אין לו לדיין לפסוק יותר ממה שתבע; ואם פסק לו יותר, הוי טעות בדין, וחוזר. (דעת עצמו מפ"ק דב"ב רוניא אקפיה רבינא וכו', וכ"כ הריב"ש בסימן רכ"ז).

18. דף על הדף סוכה דף לד עמוד ב

וכתבו התוס' דבא להוכיח דשמואל כרבי טרפון ס"ל, דאי נימא דשמואל לא רצה רק להפחידם א"כ יפחידם בר"ע שמיקל יותר. ותמה הריטב"א דהיכי ס"ד למימר דשמואל היה גונב דעתם ע"י שמפחידם בשקר. העמק ברכה כתב דלא ידע מה קשיא ליה להריטב"א והא קי"ל בכמה דוכתי דאיסור שקר הותר לצורך מצוה ולצורך שלום ע"כ. אכן בספר ים של שלמה על מס' בבא קמא בדף ל"ח ע"א (פרק ד' ס' ט') כתב, דאסור לשנות דבר הלכה בשינוי ממה שהוא באמת, ואפילו במקום פקוח נפש חייב למסור עצמו למיתה על זה, ולא לשנות דין תורה, ואפילו אם אינו נוגע להלכה, והוכיח זאת ממה שאמרו שם בגמרא, שלא רצו לשנות הדין לגוים, עיין שם. וחכ"א העיר על דבריו בקובץ כרם שלמה (שנה ט"ז קו' א' ע' מט) מהמבואר כאן בתוס' וכנ"ל שיכול שמואל להפחידם בהלכה שאינה אמת. אמנם שם במס' סוכה, לא אמר שכן היא ההלכה, רק הפחידם שאם לא ימכרו בזול, ידרוש כן. וצ"ע.

19. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף לח עמוד א

ת"ר: וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם, קראו ושנו ושלו. בשעת פטירתן, אמרו להם: דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים: שור של ישראל שנגח שור של כנעני - פטור, של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד - משלם נזק שלם, ממ"נ? אי רעהו דוקא, אפילו דכנעני כי נגח דישאל ליפטור! ואי רעהו לאו דוקא, אפילו דישאל כי נגח דכנעני לחייב! ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות

20. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ד סימן ט

גם שמעינן מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה, אף כי הסכנה. וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתו' (ד"ה קראו) שמלכות הרשעה גזרה עליהם. ולמה לא ייראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם. הלא לא תמצא דבר קשה כזה לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהיזיקן, והם חייבים. וכי לא היה ראוי לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דליפוק מיניה. בפרט מלכות הרשעה, שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאיו. וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם. ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה. ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח לשל נכרי, ושל נכרי שנגח לשל ישראל. ועל כן השיבו האמת על קדושת השם. כי לא היה יכולת בידם לשמט את עצמם מדין זה. והא דאיתא בפ"ק דמגילה (ט ע"א) מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקינים וכו', ושינו התורה. התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדייהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם, נתן הקדוש ברוך הוא [בלב] כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות. וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו. אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, היה ככופר בתורת משה. מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפ' ג' דיומא (ל"ח ע"ב) אמר רב, כל השוכח דבר אחד מכל תלמודו גורם גלות לבניו. שנאמר (הושע ד, ז') ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. אלמא דדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה':

21. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כב עמוד א

עולא במיסקיה לארעא דישאל איתלו ליה תרין בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחטיה. כי אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה? א"ל: נפשך הצלת.

22. שו"ת בני בנים ב:

ובעיקר דברי הים של שלמה קשה שאם היתה סכנת נפשות להודיע לגוי שמדין תורה שור ישראל שנגח שור של עכו"ם ושור עכו"ם שנגח שור של ישראל חייב ואף על פי כן לא שינה את הדין כיון שצריכים למות על קדוש השם ולא לשנות בדברי תורה, אם כן היה להם לסרב ללמד לאותם גויים כי בודאי עדיף למות בשתיקה ולא לסכן כלל ישראל בהודעת הדין למלכות ועיין במסכת גיטין דף נ ובמה שכתבתי בבני בנים חלק א' מאמר ה', אלא קים להו לרבנן שלא היתה סכנה בהודעת הדין בלי טעם ואזלא ראיית מהרש"ל.

23. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נא

והוכיחו התוס' מהא דעולא שמותר במקום סכנה. והטעם כיון שאינו אומר שהוא מותר אלא שיאות עבד אין בזה אמירה שהוא דבר מותר אלא הכוונה אף על פי שהוא דבר אסור שאסרה תורה לא מזלזלו בשביל כך משום שיאות עבד לדעת אנשים כמוהו ולא הרג בעלמא בלא טעם. ולכן אף שבלא סכנה אסור משום שנדמה כמסכים שהוא מותר, אינו מחוייב למסור נפשו על זה.